

ARZU

EDİTÖR
DAVID RABOUIN

ÇEVİREN
EYLEM ÇAĞDAŞ BABAOĞLU

DAVID RABOUIN

Erken modern dönem felsefesi ile matematik tarihi ve felsefesi alanındaki çalışmalarıyla tanınan Fransız felsefeci ve bilim tarihçisidir (d. 1971). Paris'te École normale supérieure'de öğrenim gördü. Felsefe *agrégation*'unu aldıktan sonra Sorbonne Üniversitesi'nde doktorasını tamamladı (2002). Ardından matematik alanında da yüksek lisans derecesi edindi. Araştırmalarını özellikle Leibniz, Descartes ve Spinoza üzerine yoğunlaştıran Rabouin, erken modern dönemde matematik ile felsefe arasındaki kurucu ilişkileri incelemektedir. CNRS'te araştırma direktörü olarak görev yapmış, çalışmalarını Paris'teki SPHERE laboratuvarında sürdürmüştür.

Başlıca eserleri: *Mathesis universalis* (2009), *Vivre ici: Spinoza, éthique locale* (2010), *Leibniz* (2014), *The Reality of Time Flow* (2019).

EYLEM ÇAĞDAŞ BABAOĞLU

İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nden mezun oldu. Yaklaşık on yıl boyunca çeşitli sivil toplum kuruluşlarında sosyal çalışmacı olarak görev yaptı. 2008 yılından bu yana kitap çevirmenliği yapıyor ve bu zorlu uğraşı tutku ve keyifle sürdürüyor.

Başlıca çevirileri: Matt Hern, *Alternatif Eğitim: Hayatımızın Okulsuzlaştırılması* (2008); Kolektif, *Eleştirel Pedagoji Söyleşileri* (2008); Sean Martin, *Simya ve Simyacılar* (2009); Sean Martin, *Gnostikler: İlk Hristiyan Sapkımlar* (2009); Giles Morgan, *Bizans'ın Kısa Tarihi* (2010); James Clarke, *Sinema Akımları: Sinema Dünyasını Değiştiren Filmler* (2011); Ahmet T. Kuru, *Pasif ve Dışlayıcı Laiklik* (2012); Claudia Baldoli, *İtalya Tarihi* (2018).

İÇİNDEKİLER

13	Giriş
----	-------

BİRİNCİ BÖLÜM

ANALİTİK BAĞLAM: PARÇALAR HÂLİNDE ARZU

45	1. PLATON ARZULAR, TUTKU VE AKIL
55	2. ARİSTOTELES İŞTAHSAL BİRLİK
61	3. AQUINOLU THOMAS DÜŞÜK İŞTAH VE YÜKSEK İŞTAH
70	4. DESCARTES RUHUN TUTKUSU
77	5. KANT ZEVKİN NEGATİF BİRLİĞİ
82	6. FREUD RUHUN TAŞRASINDAKİ LİBİDO

İKİNCİ BÖLÜM

TERAPÖTİK BAĞLAM: BAŞAT-ARZU VE ARZUNUN EFENDİLERİ

87	7. EPIKÜROS HAKİKİ BİR ARZU KURAMI
93	8. DIOGENES LAERTIOS STOACILARIN KAYITSIZLIK İDEALİ
97	9. SEXTUS EMPIRICUS YAŞAMA SANATI DİYE BİR ŞEY YOKTUR
101	10. BOSSUET ÜÇLÜ ŞEHVET

105		11. ROUSSEAU “MUTLULUK BANA SIKINTI VERİYOR”
110		12. KANT DERMANSIZ ARZU
115		13. NIETZSCHE HAÇ TAŞIYAN ÖRÜMCEKLERE KARŞI
122		14. FREUD BASTIRMANIN TEHLİKELERİ

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM ONTOLOJİK BAĞLAM I: OLUŞ EKSİKLİĞİ

128		15. PLATON EKSİKLİK
134		16. DESCARTES UMUT
139		17. LEIBNIZ ENDİŞE
145		18. HEGEL OLUMSUZLAMA FAALİYETİ
149		19. SARTRE HIÇLIK
158		20. BATAILLE BOŞLUĞUN DEHŞETİ
165		21. LACAN ÖTEKİ ARZUSU

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM ONTOLOJİK BAĞLAM II: BÜYÜK ARZU

171		22. PLATON EROS’UN DOĞUŞU
182		23. SPINOZA İNSANIN KUDRETİ
188		24. NIETZSCHE VEREN ERDEM
193		25. BATAILLE VERİMSİZ HARCAMA
199		26. DELEUZE TUTARLILIK DÜZLEMİ

BEŞİNCİ BÖLÜM
POLİTİK BAĞLAM: ARZUNUN DEVLETİ

204		27. HOBBS ARZUNUN KURALI
212		28. MARX YABANCILAŞMA
218		29. FREUD DÜRTÜLERİN FEDA EDİLMESİ
222		30. FOUCAULT ARZUNUN İKTİDARI
227		31. DELEUZE DEVİRİMCİ SÜREÇ
233		SÖZLÜKÇE
258		KAYNAKÇA
262		DİZİN

GİRİŞ

*Böylece, parçası olduğum dünya, arzunun çoklu itki ve
hedefleri arasına argümanlarını ve
bariyerlerini yerleştirir.
(Philip Roth, Professeur de désir, Gallimard, 1991)*

Arzu Gibi Nehir Yoktur

Arzu nedir? Gece geç saate kalmış birkaç sarhoş aşğa sorulan ilginç bir soru. Ne var ki soruyu soranlar öyle rastgele insanlar değil: Aristofanes, Sokrates, Alkibiadis, Phaidros! İşte Platon'un *Şölen*'inden bir sahne ve yaptığı faydalı uyarılardan biri: Arzu söz konusu olduğunda, hiç kimse sursatsız bir argümana tabi değildir. Arzu sorusu ağırbaşlı felsefede öncelikle, herkesin kendi hikâyesini anlatmaya davet edildiği bir şölen masası etrafında ortaya atılmıştır. En önemli sorulardan biri olduğu çoğu zaman unutulur. Çünkü Sokrates başka bir yerde *güzelin*, *iyyinin* ve *doğrunun* ne olduğunu sorduğunda, araştırdığı şey her zaman için arzu edilebilir olanın doğasıdır ve bu, *hakikat* için de geçerlidir: Bu anlamda yüksek bilim "ruhumuzun hakikati arzulamak ve her şeyi bu hakikate göre yapmak için ortaya çıkmış olan kudretinden başka bir şeyi dikkate almaz" (*Philebos*, 58). Hiçbir şey bilmediğini teslim etmiş olan ironi ustası Sokrates bu durumda belirgin bir istisnaya imza atmıştır: "Yalnızca Eros hakkında bilgi sahibi olduğunu iddia eden ben" (*Şölen*, 177). Arzu belki de filozofun kendisinin bir bilgin olduğunu varsaymak zorunda olduğu tek alandır. Felsefe, bilgeliğe başvurmadan önce, onu hedefleyen arzuya başvurur ve yine Aristoteles'in

Metafiziği'nin şu sözlerle başlaması manidardır: “Tüm insanlar doğaları gereği bilme arzusu taşırlar” (989a). O belki de her türden felsefenin ya da “bilgelik sevgisinin” koşuludur.

O hâlde haydi oturalım ve başlayalım: Neler arzuya dâhildir? Her şeyden önce bugün bizim için, birkaç kelimeyle bas-tırılan ya da teşvik edilen çeşitli anlatımlara sahip bir arzu kavramından söz edebiliriz, bu kitabı okumak ya da okumamak, belki yazmak, sayfalarını karıştırmak ya da onu öfkeyle bir kenara fırlatmak: Çünkü odamızdaki pencerenin öte tarafında koşturmak için tarlalar ve susuzluğumuzu gidermek için çeşmeler vardır. Zorluk açıktır ve spekülâtif, uzun, dolambaçlı yollara gereksinim duymaz: Arzu, evet onu nasıl ele geçireceğimizi bilmiyoruz, bu sadece onun aşk, susuzluk, şehvet, açgözlülük, merak, dilek gibi çeşitli biçimlere sahip olmasından kaynaklanmaz; Platon onu herhangi bir tanıma sığamayacak bin başlı bir hidra, “her yöne uzanabilen, çok başlı bir canavar” olarak tanımlamıştı (*Devlet*, 588c); aynı zamanda da kelime söylenir söylenmez, nefes nefese bir akış içinde bizi alıp götüren o tuhaf duygu nedeniyledir: arzu.

Kısacası, arzu ne olabilir? Rodoslu Andronikos'un onun yirmi yedi türünü teşhis etmesi misali, Stoacıların yaptığı gibi onun içindeki çeşitli türleri ayırt etmemiz gerekmez mi? Ondan hızlıca kaçmak, onu gözlemlemek adına bir adım geri çekilmek ve kendine şu sözleri söylemek için ne türden bir sihre başvurmalı: “Bir kez olsun, arzuya kapılmayacağım, sınavıma tabii olacak olan odur, ‘o arzu ki kuyruğundan kapana yakalanmıştır artık’” derdi örneğin Picasso. Halde hâzırda bilgimiz her zaman ona tabi değilmiş gibi. Tabi olunması gereken hep onun kendi arzusu değilmiş gibi. Çünkü nasıl *arzunun öteki yanından* bakılacaktır ki? Yine şu soruya doğru yanıt vermemiz gerekir: “Arzunun efendisi biz miyiz, yoksa arzu mu bizim efendimiz?”

Giderek büyüyen kuşkuya bir de şu kırık heves eklenmekte: Sadece arzumdan bütünüyle nasıl uzak duracağımı tayin etmekte zorlanmıyorum. Bir de şu var: Bunu neden yapayım ki? Bu eğer arzumı yok etme riski taşıyorsa, neden arzumı

analiz etme riskini alayım? Çünkü arzuya ek yapmak da onun tek başına kendine yeterli olmadığını kabul etmenin bir yoludur. Öyle ki ben şu kadını ya da şu adamı seviyorumdur ve bu arzu açıklanmaya muhtaç değildir. Bu tabloyu, bu yemeği, bu kenti, bu çıplak ayak bileğini, bu tepeleri, bu duygumu doğrulama gereksinimi duymaksızın severim. Öbür türlü şüpheli olurdu. Analizin burada ne kadar acı verici ya da ketleyici olabildiğini görmek için beğenileri ya da romantik ilişkileri konu alan sosyolojik veya psikanalitik bir anket çalışması başlatmak yeterlidir: Onu olduğu kişi için arzuladığıma inanıyordum ve onu belki de olmadığı kişi yerine koyarak sevebildiğimi fark ettim: Bilincimin derinliklerinde kötü hazmedilmiş çocukluk anıları ya da daha kötüsü, yaza kadar dayanamayacak geçici, uçucu bir Paris heveskarlığı.

Ancak arzunun doğası ve belirlenimleri gibi zor bir sorgulamaya, böylesi bir sorgulamanın taşıması gereken tüm tatsızlıklarla birlikte dalmak yerine neden soruların nadiren, salt sohbeti tatlandırmak için sorulduğunu ama bunların bizi ara sıra ilgilendirdiğini hatırlamıyoruz ki? Konu arzu olduğunda belli soruları ortaya çıkaran, tartışma yaratan durumlar, çıkarlar ve gerçek problemler vardır ve bunlardan ilki “Arzu nedir?” sorusu değildir. Bu sorgulamalar “metafizik” olmaktan uzaktır, bunlar, daha basit bir biçimde sakın kalmakla ilgili olan temel bir isteğe, filozofun “dinginlik” diyeceği ve yine her insanın ona erişmenin her zaman kolay olmadığını bildiği sorunsuz bir içsel barış formuna ulaşmaya atıfta bulunurlar. Öyleyse insanı endişelendiren nedir? Tam olarak arzulardır: hayatta başarılı olmak isterim ancak gelecek belirsizdir, şu pastayı yemek isterim ama ince kalmak da isterim, bu kadını arzuluyorum ancak bana bakmıyor, bu objeyi satın almak istiyorum ancak param eksik, kayıtsızlığımı ve özgürlüğümü koruyarak adanmak istiyorum, umarım bir kaza nedeniyle geç kalmamıştır.

Her şey böyle başlamıştır: bazen –şüphesiz her zaman değil– çünkü daima büyük etik sorular içinde yaşadığımıza, arzularımız tarafından zulme uğramış hissettiğimize ve onların

efendisi olmak istediğimize inanmak aptalca bir basitleştirme olacaktır. Yunanların dediği gibi ideal olan kendi kendine yetmek, kendinin efendisi olmaktır (otarki). Ama bu sadece, sahip olmadığımız tüm o şeyleri daimi olarak arzulamadığımızda söz konusu olur.

Buna tüm bu “çirkin kusurlarımızın” aynı zamanda arzulara karşılık geldiğini ekleyin: *libido sentiendi* [duyguların libidosu], *libido sciendi* [bilginin libidosu], *libido dominandi* [hükmetme libidosu] vb. Bunlar Aziz Yuhanna’dan beri dünyayı dokuyan bağlardır (*Épître*, I, 12). “Bu üç nehrin, söndürmekten ziyade ateşe verdiği lanetli toprak” der örneğin Pascal (*Düşünceler*, 458-545, ayrıca bkz. metin no. 10); buna her birimiz kendi listesini ekleyecektir: merak, hırs, bencillik, şehvet düşkünlüğü, açgözlülük, intikam hırsı vb. Tablonun trajik yanı için her şey hazırdır: “Gerçeği istiyoruz ve içimizde yalnızca belirsizlik buluyoruz / Mutluluğu arıyoruz ve yalnızca ölüm ve sefalet buluyoruz / Gerçeği ve mutluluğu istememeyi beceremiyoruz ve ne kesinliğe, ne de mutluluğa muktediriz. Bu arzu hem bizi cezalandırmak, hem de bize nereden düştüğümüzü sezdirmek için üstümüze bırakılmıştır” (*aynı kaynak*, 437-401). Hüküm acımasızdır. Budha farklı ufuklar altında bunu zaten doğrulamamış mıydı: “Tutku gibi ateş, kötü niyet gibi esaret, şaşkınlık gibi tuzak, susuzluk gibi nehir yoktur” (*Dhammapada*, çev. J.-P. Osier, GF-Flammarion, 1997, s. 98). Arzunun gerçek sorusu mutluluğuyla aynıdır; o, ‘insanların arasında Tanrı gibi’ yaşamamız için bizleri gözyaşları vadisinden, her şeyin yalnızca yanılısma ve ıstıraptan ibaret olduğu şu dünyadan çıkaracak olan varoluşumuzun ideal ustalığını derinden hedeflemektedir” (metin no. 7).

Küçük Duygulanım Diyeti

Bir ceza trajedisine düşmek değil de bir çözüm aramak isteniyorsa, bunun teknik bir sorun, bir duygulanım rejimi soru-